

ANEKS

Detaljna analiza predloga budžeta i fiskalne strategije Republike Srbije 2025-2027

1. Uvodno razmatranje: Institucionalne slabosti i strukturni aspekti ekonomske i makroekonomske politike

Makroekonomske aspekte fiskalne politike međunarodne institucije i Fiskalni savet već su temeljno analizirali. U ovom pogledu ograničavamo se na to da istaknemo da iz njih proizilazi najozbiljniji rizik po konkurentnost privrede Srbije – preceñjen realni kurs dinara. Porast prosečne plate na oko 930 evra ne odražava adekvatno rast produktivnosti zaposlenih.

Problem realnog kursa očigledan je iz odnosa nominalnog i realnog rasta zarada: prosečna plata je između septembra 2021. i septembra 2025. nominalno je porasla 68%, ali su u tom istom periodu maloprodajne cene izražene u evrima porasle za 35%. Problem je u tome što je opšti porast plata i cena značajno podigao i troškove izvoznika. Ove godine po prvi put u našim analizama vidimo da izvoz domaćih MSP pada ili ne drži korak sa izvozom stranih direktnih investicija.

Realno jačanje dinara posledica je izabranog fiskalnog i monetarnog miksa u sklopu kojeg i sama struktura fiskalnog trošenja favorizuje privlačenje stranog kapitala u odnosu na domaći, u uslovima u kojima fundamentalne strukturne karakteristike i institucionalni nedostaci sputavaju i obeshrabruju domaće investicije. Pored toga što ovi sistemski nedostaci deluju nedemokratski, oni onemogućavaju jačanje produktivnosti privrede Srbije kakvo je neophodno za jačanje njene konkurentnosti. Bez temeljitih reformi, društveni i privredni razvoj u narednim godinama osuđeni su u najboljem slučaju na nizak BDP rast bez razvoja društva i uz dalje produbljivanje ekonomskih razlika među građanima.

Za podizanje produktivnosti privrede neophodne su reforme koje će ojačati kapacitet i odgovorno (uključujući adekvatnu autonomiju) delovanje institucija, kao i da ekonomska politika kroz smisleno definisanu razvojnu viziju prevedenu u programe sa jasno postavljenim ciljevima i zadacima obezbeđuje njihovo koherentno razvojno delovanje. U odsustvu odgovornog i ciljanog rada institucija, odlučivanje je politizovano, politike se donose *ad hoc* bez dovoljnog zasnivanja na činjenicama.

Poseban problem predstavlja stepen dominancije političkog centralizovanog odlučivanja, čak i u donošenju stručnih odluka. Ova koncentracija moći paraliziše decentralizovano (autonomno i odgovorno) institucionalno delovanje, što je preduslov za razvojnu politiku koja odgovara različitim potrebama građana i regiona Srbije.

2. Budžetska procedura

Komentarisanje paketa zakona koji prate predlog budžeta za 2026. godinu i dalje je otežano zbog zatvorenosti procesa planiranja, usvajanja i izvršenja budžeta. Iako je poslednjih godina povećana transparentnost budžetskih dokumenata i uspostavljena praksa njihovog objavljivanja na zvaničnoj internet-prezentaciji Ministarstva finansija, proces pripreme budžeta i pratećih finansijskih zakona i dalje se odvija iza zatvorenih vrata, bez stvarnog učešća javnosti. Ministarstvo finansija je 2025. godine pokrenulo Budžetski portal i mehanizam za podnošenje predloga građana, ali je reč o veoma ograničenom modelu uključivanja: pristup procesu uslovljen je rešavanjem testa/kviza, obim učesnika je bio sužen, a objavljeni „izdvojeni predlozi“ predstavljaju tek minimalan iskorak ka inkluzivnosti, bez

jasnog uvida u to kako se ti predlozi uzimaju u obzir u budžetskom procesu. U skladu sa Zakonom o elektronskoj upravi, podaci i budžetski materijali trebalo bi da budu dostupni i u mašinski čitljivom obliku na Portalu otvorenih podataka, a Ministarstvo bi moralo da omogućiti javnosti da daje primedbe i komentare na nacрте zakona, uz obavezu objavljivanja obrazloženih odgovora.

Ono što je dobro jeste da se na Portalu može pregledati, na lakši način nego do sada, ono što je planirani, odnosno ostvareni budžet Republike. I dalje su, međutim, nedostupni podaci koji bi se odnosili na izvršenje budžeta tokom godine. Izvršenje tokom tekuće godine predstavljeno je samo u najsazetijim crtama, a konkretne informacije o izvršenju po programima ili budžetskim linijama nisu predstavljene ni u obrazloženju novog budžeta. Posebno je problem što su veći deo najvažnijih infrastrukturnih projekata sakriveni pod velom bilateralnih sporazuma kojima su finansirani. Ne objavljuju se ni osnovni ugovori ni aneksi, iako je država u sklopu Reformske agende dogovorene sa Evropskom unijom izričito preuzela obavezu da krene da ih objavljuje počev od decembra 2024. godine.

Ovaj predlog budžeta ne dotiče pitanje rizika kojima je budžet izložen usled uvođenja međunarodnih sankcija prema naftnoj kompaniji NIS. Bilo da ono bude ispravljeno kroz budžetske amandmane ili ne, smatramo da je to indikator činjenice da se o najvažnijim temama ne razmatra institucionalno.

Kao i do sada, i budžet za 2026. donet je bez uključivanja javnosti. Kao što je objavljeno 29. maja prošle godine, u najvećem međunarodnom istraživanju, Srbija se nalazi na 55 mestu od 125 zemalja na Indeksu otvorenosti budžeta, koji objavljuje International Budget Project. Od tri kategorije ovog istraživanja – i dalje najbolje stojimo u nadzoru, zahvaljujući obuhvatu revizija koje radi DRI, a najlošije u pogledu „učesća javnosti“, gde imamo samo 2 od mogućih 100 poena. I ta dva su dodeljena zbog javnog slušanja, koje je, kao i ove godine, održano „pro forme“, bez uređenih mehanizama koji bi omogućili stvarno uključivanje javnosti. Pre 2 nedelje, u kontekstu pripreme ovog budžeta, Ministarstva finansija pozvalo je civilno društvo na „dijalog o budžetu“. Zainteresovane organizacije odazvale su se radi informisanja, u očekivanju da će biti reči makar o sumarnom ili analitičkom predstavljanju politika u budžetu. Višesatni sastanak ostao je sasvim besadržajan, uz potpuni izostanak konkretnih informacija, a pogotovo prostora za dijalog.

Moguće je da su ovi potezi ka transparentnosti i konsultacijama odraz napora profesionalaca u Upravi da pomere procese u pravom pravcu, ili nade vlasti da će time da štikliraju obaveze koje su preuzeli u kontekstu da Srbija ostane „na evropskom putu“. Oni ne mogu i ne treba da zamene suštinsko otvaranje ovih procesa. Kada se otvaranje, makar i postepenog, bude došlo --kako postepeno, i civilno društvo tako i javnost će to prepoznati i pozdraviti.

Detaljna analiza podnetih zakonskih predloga takođe jasno pokazuje da je programski budžet suštinski i dalje linijski po svojoj prirodi, tj. da se trošenju javnih sredstava ne pristupa programski.¹ Indikatori realizacije ili nisu prikazani ili nisu obrazloženi, kako u predlogu budžeta tako i u završnim računima za prethodne godine, što onemogućava njihovu analizu.

Preporuke:

- Otvoriti proces konsultacija sa zainteresovanim stranama značajno pre utvrđivanja predloga budžeta Vlade

- Radikalno povećati transparentnost ključnih projekata i programa, uz posvećivanje posebne pažnje da se suštinski povezano trošenje prikazuje objedinjeno
- Predlog budžeta za narednu godinu prikazati zajedno sa procenom realizacije tekuće godine i razmatrati realizaciju u obrazloženjima
- Imajući u vidu tragediju od 1. novembra 2024. godine koja je u velikoj meri proistekla zbog institucionalnog deficita i korupcije, kao i relativno daleke rokove koje Reformska agenda postavlja za potpuno ispravljanje ključnih opisanih anomalija, naročito onih povezanih sa investicijama u EXPO 2027 i/ili pod bilateralnim ugovorima, dodatno zabrinjava i činjenica da javne informacije o javnim investicijama i kapitalnim projektima gotovo da ne postoje. Transparentnost je minimalna čak i za projekte koji bi morali da budu javno prikazani u skladu sa Uredbom o upravljanju kapitalnim projektima, a iako je u planu javnih finansija predviđeno da se do kraja ove godine objave izveštaji o kapitalnim projektima, oni do sada nisu dostupni javnosti. Zbog svega navedenog predlažemo uspostavljanje javno dostupne platforme za praćenje svih javnih investicija. Ona bi morala da obezbedi objavljivanje ne samo svih ugovora već i svih investicionih planova, praćenje njihove realizacije i, kao najvažnije, praćenje pripadajućih nabavki uz obrazlaganje odluka. Činjenica da su neki projekti izuzeti iz Zakona o javnim nabavkama ne izuzima Vladu od obaveze da ona i njeni izvođači donose odgovorne odluke i da o njima ne samo obaveštavaju javnost već i da ih obrazlažu. Takva platforma bi ojačala bezbednost, integritet i odgovornost u upravljanju javnim sredstvima, kao i kapacitete i međusobno poverenje uprave i civilnog društva, i to pre kraja 2027. godine kada Reformska agenda predviđa trajni prestanak prakse ovakvih izuzeća.

3. Reforma sistemskog regulatornog okvira

Sledeća razmatranja imaju smisla samo ukoliko se sprovede uz pretpostavku suštinskog osnaživanja vladavine prava i odgovornosti institucija za sopstveno delovanje.

Deset godina po usvajanju Zakona o planskom sistemu, Srbija vodi ekonomsku politiku bez jasnog i obavezujućeg strateškog okvira. Najizraženiji primer odsustva institucionalno definisanog plana, odnosno *ad hoc* vođenja ekonomskih pa i fiskalnih politika jeste program "*Skok u budućnost – Srbija 2027*". Zvaničnici su više puta opisali ovaj plan kao paket koji obuhvata 17,8 milijardi evra kroz 323 projekta, i na njega se referiše i Fiskalna strategija. Međutim, Vlada je 27. marta 2024. godine zvanično potvrdila da "*Skok u budućnost*" nije dokument javne politike u smislu Zakona o planskom sistemu i da nijedan organ državne uprave nije učestvovao u njegovoj izradi.

Problem ne postoji samo na strateškom nivou. Po pravilu, studije društvene isplativosti izabranih investicija, ako su i rađene, nisu publikovane, a poznati su i slučajevi da se rade nakon početka izvođenja radova, kao što je slučaj sa izgradnjom Nacionalnog stadiona.

Još jedan važan indikator politizacije i proizvoljnosti u trošenju javnih sredstava jeste neuređeni sistem zapošljavanja i plata. Reforma ovog sistema napuštena je još 2017. godine. Ni danas ne postoji plan kojim bi se definisalo koje sektore ili profile treba jačati, a administrativna ograničenja se zaobilaze angažovanjem preko ugovora o privremenim i povremenim poslovima i drugih ugovora van radnog odnosa, kao i kroz agencijsko zapošljavanje. Povećanja plata i dalje se donose *ad hoc*, prema političkim kriterijumima, a nagrađivanje je ponovo postalo netransparentno, što praktično onemogućava ocenu odnosa između zarada u javnom sektoru.

Konačno, tretman budžetskih rezervi značajno povećava proizvodljivost za opisano ad hoc donošenje politika: Izvršenje budžetskih rezervi u 2024. godini iznosilo je skoro 68 miliona evra ili 0.08%BDP. Za više od 53% sredstava tih sredstava, ne postoje podaci o tome za koji budžetski program su ova ona namenjena, dok je čak 22% sredstava iskorišćeno za „podršku radu Vlade i 12% za realizaciju infrastrukturnih projekata. Sa druge strane, ukoliko pogledamo budžetske korisnike koji su ova sredstva koristili, Generalni sekretarijat Vlade učestvuje sa 72%, što ukazuje na centralizaciju i smanjenu transparentnost u korišćenju budžetskih rezervi. Značajan udeo imaju i Ministarstvo finansija (12%) i Ministarstvo privrede (5%). Takođe treba napomenuti da je iz rezervi dato preko 9 miliona evra različitim sportskim savezima.

Preporuke:

- Pristupiti izradi Plana razvoja i Investicionog plana u skladu sa zakonom (podrazumeva se da će on biti sveobuhvatan, pokrivajući sve investicije bez obzira na izvore finansiranja) i uz proaktivno uključivanje svih zainteresovanih strana u skladu sa Zakonom o planskom sistemu
- U pogledu upravljanja javnim investicijama, pored obaveza koje su već preuzete u Reformskoj agendi (usvajanje pozicionog papira i Akcionog plana do kraja 2026. godine i prestanak izuzeća od javnih nabavki do kraja 2027. godine), potrebno je uspostaviti javno dostupnu platformu za praćenje svih javnih investicija. Platforma bi morala da omogući objavu svih ugovora, svih investicionih i izvedbenih planova, praćenje realizacije projekata i pregled svih nabavki sa obrazloženjima odluka, uključujući i projekte koji su trenutno izuzeti iz Zakona o javnim nabavkama.
- Ograničiti veličinu tekuće rezerve i logički i kvantitativno je povezati sa rizicima za koje su namenjene (o tome postoje i preporuke i tehnička pomoć Svetske Banke).¹² Istovremeno, uvesti veću transparentnost njihovog trošenja i potpuni obuhvat namena za koje su prepoznatim u analizi rizika prostor za proizvodljivost daje kako veličina tekućih
- Ponovo pokrenuti i dovršiti reformu sistema plata i nagrađivanja zaposlenih u javnom sektoru donošenjem novog sistemskog zakona i podzakonskih akata koji, oslanjajući se na principe nekadašnjeg (sada nevažećeg) Zakona o sistemu plata u javnom sektoru iz 2016, uvode transparentne platne razrede i jasne kriterijume napredovanja i nagrađivanja.

4. Odsustvo programskog upravljanja

Ad hoc upravljanje politikama odražava se i u ograničenom sprovođenju politika kroz istinske programe. Detaljna analiza podnetih zakonskih predloga jasno pokazuje da je programski budžet suštinski i dalje linijski po svojoj prirodi, tj. da se trošenju javnih sredstava ne pristupa programski.³ U tom kontekstu, i njihovi indikatori realizacije ili nisu prikazani ili nisu obrazloženi, kako u predlogu budžeta tako i u završnim računima za prethodne godine, što onemogućava njihovu analizu.

Nedostatak razvojnih programa koji podižu kapacitet društva i produktivnost privrede stvara pristrasnost ka jednostavnim, lako sprovodivim merama. Najjednostavnija vrsta među njima su subvencije. Međutim, subvencije imaju ograničeni razvojni domet jer uvek predstavljaju oblik

² World bank, Serbia Public Finance Review, <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/b490cf79-4087-43a1-a0c4-b437404b81f0/content>

preraspodele. U slučaju ekonomskih politika Srbije, visoke subvencije od oko 2,2% BDP-a (ili 2,5% ako se uključe pozajmice javnim preduzećima i aktivirane garancije) zapravo predstavljaju preraspodelu sredstava pretežno od građana i malih i srednjih preduzeća ka velikim kompanijama (uglavnom u javnom ili stranom vlasništvu).

Umesto proste preraspodele, u složenijim programima angažovani rad, materijal i usluge stvaraju sinergije i podižu kapacitete kako bi rezultat vredeo više od troška. Njihovo se prisustvo u principu najbolje detektuje u izdacima na robu (recimo materijal za obrazovne programe) i usluge (na primer, obuke i prekvalifikacija nezaposlenih). Ne iznenađuje stoga što je ova kategorija troškova ograničene veličine, i pored toga što se u njoj krije i deo zarada i troškovi koruptivnih aktivnosti. U periodu od 2018. do 2024. godine ovi troškovi rasli su značajno sporije od subvencija (realno 35% prema 52%).

Krajnja centralizacija odlučivanja neizbežno proizvodi i pristrasnost ka krupnim potezima – kao što su ulaganja u velike projekte umesto niza manjih, jer je za veći broj manjih projekata potrebno decentralizovano odlučivanje. Veliki projekti favorizuju velike gradove i skupu linijsku infrastrukturu – kao što je slučaj sa EXPO Beograd 2027 i linijskoj infrastrukturi koja povezuje velike gradove i posebno Surčin sa centrom Beograda i ostatkom Srbije. Slično je i sa subvencijama kojima se u ovom slučaju favorizuje manji broj velikih, umesto većeg broja manjih preduzeća.

U vreme izuzetno velike nezaposlenosti i nedovoljnog kapaciteta institucija, pristrasnost ka krupnim potezima mogla je i imati opravdanja. Danas, kada je pre svega neophodno razvijati Srbiju izvan velikih gradova, kada je neophodno prilagođavanje obrazovnih profila čitavom nizu različitih potreba srpske privrede, kada su potrebne inovacije u sve složenijoj privrednoj strukturi – tog opravdanja više nema. Veliki razvojni nedostatak je i taj da se kapitalni izdaci u sektoru odbrane više nego udvostručavaju u 2025. godini na preko 1% BDP-a i rastu još više u 2026. godini. S obzirom da je slično i povećanje materijalnih izdataka, trošenje na odbranu u 2026. godini dostiže 2,7% BDP-a, skoro dvostruko više od proseka zemalja Centralne i Istočne Evrope (1,5% u 2023. godini, poslednji dostupni podaci).

5. Analiza prihoda i rashoda

5.1. Analiza prihoda

Skrećemo pažnju na činjenicu da, iako je u 2025. godini došlo do značajno sporijeg privrednog rasta od očekivanog, poreski prihodi opšte države veći su od planiranih za čitavih 6%. Pojava da realizacija prihoda značajno premašuje planirane redovna je pojava od početka fiskalne konsolidacije. Postavlja se pitanje dakle, gde se nalazi greška u metodologiji planiranja? U svakom slučaju, ovakvo "*prebacivanje*" prihoda otvara dodatni prostor za dodatno neplanirano trošenje, pored onog koji je već obezbeđen tekućim rezervama, a čiji neuobičajeno visok nivo takođe odstupa od prihvaćenih međunarodnih standarda.

Ni ovaj paket budžetskih zakona ne bavi se ispravljanjem diskriminacije koja postoji u poreskom tretmanu MSP u poređenju sa velikim preduzećima. S obzirom na teškoće u kojima se nalaze MSP, kao i da se u Reformskoj agendi država obavezala da sve šeme državne pomoći uskladi sa propisima u Evropskoj uniji do 2027. godine – hitno je potrebno bar započeti sa ispravljanjem ovih nejednakosti kako bi se fiskalni okvir prilagođavao promeni koja mu predstoji.

Nadalje, uprkos povećanju minimalnih zarada, njihovo poresko opterećenje, koje čini blizu polovine prosečne neto zarade, u 2026. godini ostaje na gotovo istom nivou kao 2025. godine – oko 55%. Dobrodošlo je povećanje neoporezivog iznosa, ali ono predstavlja relativno mali korak u pravcu

smanjenja poreskog opterećenja najnižih zarada (minimalne i zarada u rasponu od minimalne do prosečne) i povećanja progresivnosti oporezivanja. Ovo je predmet višegodišnjih preporuka civilnog sektora Srbije, jer i u ovom pogledu Srbija odstupa od dobre međunarodne prakse.

5.2. Analiza rashoda

Planirane rashode, odnosno rast ukupnih ekonomskih kategorija budžeta za 2026. godinu karakterišu mala odstupanja od prethodne godine. Od krupnijih kategorija brže rastu rashodi za zaposlene i penzije zbog povećanja minimalne cene rada i plata u javnom sektoru. I kupovina roba i usluga raste brže zbog povećanih troškova u sektoru odbrane. Napomenimo i to da je u 2025. godini zabeležen veći skok ovih troškova zbog povećanog obuhvata u sektorima obrazovanja i nauke, koji su uključili sopstvene prihode respektivnih institucija. Smanjuju se subvencije jer one u poljoprivredi (koje čine skoro polovinu ukupnih) stagniraju, a u budžetu se ne vidi povećanje, već samo servisiranje subvencija za konkurentnost privrede.

Kao ilustraciju neadekvatnog rada državnih institucija, ali i načina na koji se institucionalni propusti direktno preliju u rashode budžeta, treba pomenuti i izdvajanja na ekonomskoj klasifikaciji 483 – Novčane kazne i penali po rešenju sudova u iznosu od 212,5 miliona evra, kao i na klasifikaciji 485 – Naknada štete za povrede ili štetu nanetu od strane državnih organa u iznosu od 89,3 miliona evra. Zajedno, to čini preko 300 miliona evra direktnih troškova za poreske obveznike, koji nastaju isključivo kao posledica nezakonitog, neefikasnog ili neprofesionalnog postupanja državnih organa.

Već 2025. godine očekuje se veoma značajno povećanje troškova zarada u obrazovanju (39% u odnosu na 2024. godinu), kao i u odbrani i saobraćaju (malo iznad 20% oba). U 2026. godini planira se dodatno povećanje od 19% u obrazovanju, a iznad 10% rastu troškovi zarada u javnoj bezbednosti i dva niša sektora (tržište rada i servisiranje duga). Nije potrebna stručna analiza da bi se utvrdilo da su ovi značajni porasti vođeni uglavnom vođeni političkim ciljevima. Najzanimljivije je da se po prvi put od 2017. godine očekuje realno smanjenje ukupnih kapitalnih izdataka opšte države, koji u odnosu na BDP padaju sa 7,1% na 6,7%. Ovo smanjenje još je veće (za 0,6 procentnih poena) ukoliko posmatramo samo izdatke bez sektora odbrane. Objašnjenje dato u Fiskalnoj strategiji jeste da se određeni veliki projekti završavaju, a novi još nisu došli do tačke velikih izdataka. Ovaj argument nije lako videti u podacima.

Iako ne postoji prikaz koji jasno obuhvata sve projekte uključene u neformalni program *"Skok u budućnost"*, projektovana ulaganja u tekućoj godini i planirani izdaci za projekte veće od 20 miliona evra mogu se naći u Fiskalnim strategijama. Za godinu dana njihova ukupna procenjena vrednost povećala se za oko 820 miliona evra.

Realizacija projekata usko povezanih sa projektom Beograd Expo 2027, uključujući i Nacionalni stadion (oko 3 milijarde evra ukupno), kasni za 270 miliona evra u 2025. godini, sa manjim kašnjenjem u 2026. godini od oko 14 miliona evra, ali i prebacivanjem oko 10% ukupne vrednosti izgradnje u samu 2027. godinu (14% ukoliko se posmatraju samo EXPO i Nacionalni stadion – oko 260 miliona evra, a Nacionalni stadion i u 2028. godinu sa još 10% sopstvene vrednosti, tj. oko 62 miliona evra).

Kasni i realizacija još ukupno 14 projekata, među kojima je pruga Beograd–Budimpešta čija je realizacija jednim delom prebačena u 2026. godinu sa 6% vrednosti (tj. oko 83 miliona evra). Međutim, 16 projekata napredovalo je brže od plana, neki od njih značajno, tako da je ukupna realizacija u 2025. godini veća od plana za oko 360 miliona evra.

Problem sa kašnjenjem u realizaciji projekata vezanih za Beogradski Expo 2027 jeste da postoji ogroman pritisak da se on završi na vreme za Svetsku izložbu, što pojačava sklonost ka zaobilaženju procedura i rizike u kvalitetu izgradnje kakvi su doveli do pada nadstrešnice na železničkoj stanici u Novom Sadu.

U programu jačanja konkurentnosti Srbije, ključna je potpuno neobrazložena suma za *"ulaganja od posebnog značaja"* (oko 217 miliona evra) – koja po svemu sudeći služi za legalizaciju proizvoljnosti. Ta suma je čitav red veličine veća od sveukupnih ulaganja u podršku preduzetništvu.

Zapravo, i podsticaji (dakle donacije) samo za Expo (oko 20,5 miliona evra) veći su od svih izdataka za podršku preduzetništvu, kome je namenjena ukupna suma od samo oko 16,5 miliona evra. Suštinski, preduzetništvo se u ovom i prethodnim budžetima Srbije tretira kao socijalno davanje umesto kao razvojna prilika, dok je podrška istinski socijalnom preduzetništvu manja od administrativnih troškova neophodnih da se privid postojanja ovakvog programa održava (oko 0,4 miliona evra).

Preporuke:

- Hitno započeti razvoj programa podrške preduzetništvu i socijalnom preduzetništvu, što zahteva prethodno i razvoj institucija njihove podrške.⁴
- Pojačati efektivnost podrške koju pruža AOFI uspostavljanjem državnog garancijskog fondaza izvoz malih i srednjih preduzeća. Za fond je dovoljno izdvojiti 15 miliona evra u posebnu garancijsku liniju.⁵
- Goreopisana ulaganja kao i ispravljanje diskriminacije u oporezivanju MSP može se finansirati iz naplate poreza iznad očekivanog nivoa kao i iz goreopisane neobjašnjene linije za podršku konkurentnosti.

6. Sektorske potrebe i priprema za EU

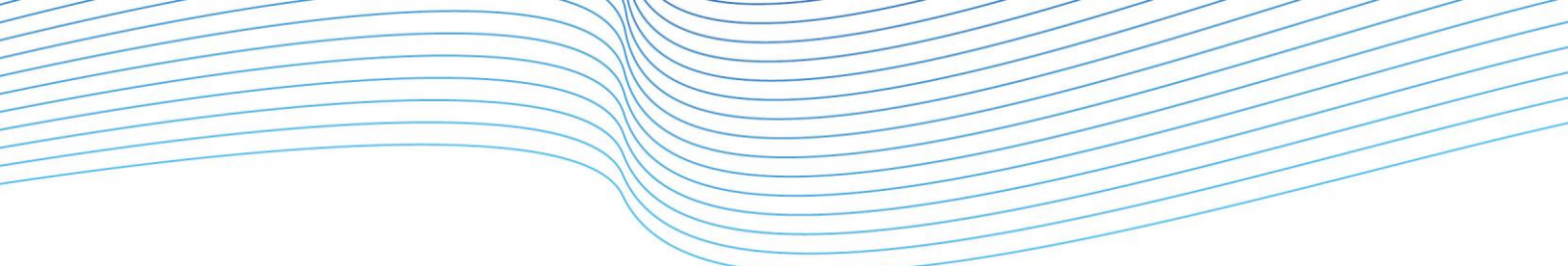
Nema ni naznake o tome da je potrebna radikalna priprema i prilagođavanje u sektoru životne sredine kako za klimatske promene koje već iz godine u godinu pogađaju poljoprivredu, tako i za regulatorne promene u Evropskoj uniji. S obzirom na istiskivanje investicija od strane EXPO-a, sada je i povećano (a još uvek nedovoljno) investiranje u zaštitu životne sredine pod znakom pitanja.

Institucionalno jačanje koje je potrebno svuda, možda je najočiglednije potrebno u ovoj oblasti u kojoj je hitno potreban radikalan zaokret. Uspostavljanje Zelenog fonda uz odgovarajuću reformu naknada koja bi uključivala i nove naknade iz dva poreska zakona vezana za CBAM regulativu (Zakon o porezu na emisije sa efektom staklene bašte i Zakon o porezu na uvoz ugljenično intenzivnih proizvoda), bio bi samo jedan mali, dobar, početak.

Naznaka o promenama u organizaciji drugih sektorskih politika koje već dugo godina zahtevaju suštinske reforme, kao što su razvoj poljoprivrede, zdravstvene zaštite, obrazovanja i socijalne zaštite, takođe i dalje nema.

⁴ CEVES MSP100 Barometar, https://ceves.org.rs/wp-content/uploads/2024/10/CEVES_Barometar_MSP-Kompas_2024.pdf

⁵ CEVES AOFI inicijative, <https://shorturl.at/XDRPY>

7. Zaključak

Razvoj razvojne vizije i programskog razmišljanja zahteva višegodišnju pripremu koje takođe nema u najavi. Razvojni planovi i programsko razmišljanje neophodni su za decentralizovano institucionalno delovanje kako bi država bila u stanju da zađe u sve pore društva i sve krajeve Srbije i identifikuje potrebe svih delova društva, i posreduje u izboru prioriteta.

Prioriteti moraju biti takvi da jačaju produktivnost i sinergije u delovanju različitih delova privrede i društva. Široko učešće građana i privrede neophodno je da bi se takvi prioriteti adekvatno izabrali. Nadalje, sprovođenje takvih programa zahteva još jače institucije, sposobne da prepoznaju i deluju sa jasno definisanim ciljevima, a ne *pro forma* indikatorima na koje se troši vreme u takozvanom programskom budžetiranju u Srbiji.

Bez snažnih i decentralizovanih institucija i sinergija u delovanju svih delova društva i privrede, Srbija ne može da se osposobi za članstvo u klubu evropskih zemalja sa visokim nivoom dohotka po glavi stanovnika, kao što je Evropska unija.
